

VIDE

Augi apēd to, kas ūdenim inde

ZANE SPROĢE

Latvijā šobrīd ir 530 riska ūdensobjektu, no tiem 348 upes. Lielāko postu rada piesārņojums ar barības vielām, kas veicina upju aizaugšanu, kā arī ūdensteču krastu un gultnes pārveidojumi.

Sarunā ar **Latvijas Universitātes hidrobioloģi LAURU GRĪNBERGU** uzzināju, ko viņa secinājusi par projektā **LIFE GoodWater IP** iekļautām Saldus novada upēm Edu un Grauzdupi, un to, kā ikviens no mums upēm var palīdzēt.

“Upes esmu apmeklējusi, kad veicām monitoringu, kā arī piedalījās talkās, kad no ūdens izvācām koku sagāzumus un bebru dambjus. Projektā fokusējamies uz upēm, kurām vajag palīdzēt — meliorētājam un kurās dzīvo meliorētājē vietām daļa ir appludināta,

bet daļa — pa pusei izžuvusi. Upes iztaisnotas un padziļinātas, tām ir stāvi krasti. Tādēļ pavasara palos augu daļas un koku zari neizskalojas krastā, bet paliek ūdenī. Arī citur uzmanību pievēršam iztaisnotajiem un meliorētajiem posmiem, hidroelektrostaciju, kā arī lauksaimniecības zemju ietekmētām vietām.”

Taisnotas un piesārņotas

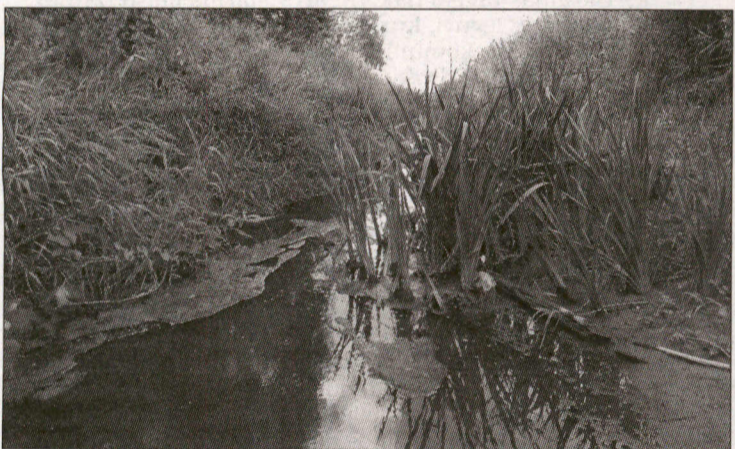
“Viens no paņēmieniem,

kā dabai palīdzēt, ir izveidot mākslīgos mitrājus. Objekta būtība tā, ka tajos uzkrājas straumes nestās dūņas un ūdensaugi patērē barības vielas, kas noplūst no lauksaimniecības zemēm. Vēlāk no mitrāja izņem dūņas un izplauj ūdensaugus. Tos nedrīkst atstāt upes krastā, citādi pali noplauto atkal ieskalos ūdenī,” skaidro hidrobioloģe.

Viņa stāsta, ka sliktā stāvoklī ir arī cita Kurzemes upe Slozene: “Tās augštece ir taisns grāvis, kurā savairojušās zaļalģes, tādēļ ūdens — kā zampa. Zemāk pie Sloklejām savairojušies bebris, Tukuma apkārtnē tā atkal ieplūdināta. Upes lejtecē ilgstošī ietpludināti notekūdeņi. Saulainākajās vietās Slozene aizaugusi, krastos savairojušies Sasnovs latvāņi... Citām upēm stāvs līdzīgs.”

L. Grīnberga stāsta, ka projekta ietvaros Slocenē un Agē izveidoti mākslīgie mitrāji. Agēs mitrājā iestādīja niedres. Lai gan ar laiku tās ieviešas pašas, stādīt projekta dalībnieki cer labumu sagaidīt ātrāk. Niedrēm vajadzīgs pavisam neilgs laiks, lai uz visām pusēm izdzītu saknes. Tās patērē ūdenim nevajadzīgo slāpekli un fosforu, kas ieplūst no aramzemes, un spēcīgā sakņu sistēma nostiprina krastus.

Niedres un citas virsūdens augu sugas noplaujot un izvācot no upes, no ūdens izņem barības vielas. Biežāk to dara lielajās upēs, piemēram, Salacā, Mūsā, Mēmelē un Lielupē. Tas īpaši svarīgi straujtecēs, akmeņainās vietās.

PUBLICĪTĪTES FOTO

SLOCENES JEB VĒŽUPES AUGŠTECE. Ūdenī aug zaļalģes un gultnē uzkrājas dūņas. Šajā posmā **LIFE GoodWater IP** projektā uz upes ir ierīkots mākslīgais mitrājs, lai samazinātu barības vielu daudzumu, kas upē ieplūst no lauksaimniecības zemēm.

ŠĀDI DRĪKST PALIKT. Piemērs, kad upē koku izvākšana nav nepieciešama. Kokam, kas šķērso straumi, nav zaru, kas varētu uzķert pa straumi nesto materiālu. Savukārt lielais koks gultnē atrodas paralēli strau-
mei — nodrošina slēptuves mazajām zivtiņām un bezmugurkaulniekiem.

Integrētais projekts “Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana la-
ba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai”
projekta numurs LIFE18 IPE /LV/000014
(LIFE GOODWATER IP) tiek īstenots ar Eiropas Savienības
vides un klimata program-
mas LIFE un Viedās administrācijas
un reģionālās attīstības ministrijas finansiālu atbalstu.
Rakstā paustā informācija atspoguļo tikai LIFE GoodWater IP
partneru viedokli, un Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides
izpildaģentūra (CINEA) neatbild par to, kā tiek izmantota šeit
paustā informācija.

Palīdzība upēm

Hidrobioloģe atgādina, ka jebkuru zāģēšanu vai plaušanu upju krastos jāaskaņo ar Dabas aizsardzības pārvaldi (DAP), lai nesanāk, ka, labu gribot, pārkapts likums. Mazākām upēm vai piemājas grāvjiem par ļaunu nenāks plaušana un augu masas izvākšana. Niedres ir labas, taču, tām augot gadu no gada, vecie stublāji sakrīt un kavē straumi. Lai tā nenotiktu, regulāri jādarbojas.

Vasarā plaušana sarežģīta, jo ūdenstece dibens var būt dūņains. Šoziem bija pateicīgi laikapstākļi, jo ūdensaugus, kas bija virs ledu, varēja noplaut un novākt, kamēr upe aizsalusi. Lai gan daļu aizsērējuma aiznes pali, ja saaugums biezs, upei būs vieglāk, ja virskārta būs novākta. L. Grīnberga gan atgādina, ka vienmēr jāpārlicinās par drošību uz ledu un iepriekš jāpārbauda, kur upē ietek avoti. Tur ledu kārta var būt bīstami plāna.

“LIFE Good Water IP projektā pētām labo praksi un jebkuras darbības, kas ietekmē upi, ir pārdomātas un saskaņotas. Diemžēl parasti meliorētu upju tīrīšanas darbos reta prakse ir lielo koku atstāšana upju krastos. Nereti nozāģē pilnīgi visu un malas atstāj kailas. Lielie koki ir vērtīgi ne vien tāpēc, ka labi izskatās, bet arī upei un grāvīim dod ēnu, kas aizkavē ūdensaugu savairošanos un pārlieku ūdens sasīšanu. Grāvjus un meliorētās upes nereti tīra, neievērojot dabai draudzīgus risinājumus, gadās, ka darba izpildītāji neievēro atzinumā ietvertu aicinājumu lielos kokus saglabāt. Izrādās, ka lētāk ir nocirst pilnīgi visu, taču tam tā nevajadzētu būt,” novērojusi hidrobioloģe.

Ko darīt ar upē iekritušiem kokiem? Tos, kas atrodas paralēli strau-
mei un ūdenī guļ gadiem, nevajag aiztikt. Izvilkt var tos, kas pārkrītuši šķērsām, jo aiz šādiem kokiem aizķeras koku zari un ūdensaugi, ko nes strau-
me. Ja koks ir par lielu, lai to izvilktu krastā, jāapzāģē apakšējie zari, īpaši ēglēm.

Savukārt akmens vai paralēli krastam iekritis koks dod patvērumu zivīm un rada piemērotu dzīvotni bezmugurkaulniekiem, piemēram, vien-

dienīšu kāpuriem. Akmeņi un koki ar laiku veido mikrodzīvotnes, un vide kļūst bioloģiski daudzveidīgāka. Jo vairāk šādu vietu, jo zīvīs tur labprātāk uzturēsies.

Slāpekļa un fosfora bagātā ūdenī patiek augt arī platlapu vilkavītiem. Tās dabiski ieaug piesārņotajās vietās, taču var arī stādīt.

Ar barības vielām piesārņotos ūdeņos bieži sastopami uz ūdens virsmas brīvi piedošie mazie virsūdens un zaļalģes. Vasarā, kad ūdenstilpē to ir daudz, brīvi peldošus augus var izņemt, izmantojot grābekli. Ūdensaugus var arī kompostēt un izmantot vēlāk dārzos mēslošanai. Ūdens tūvēmas patīk arī grīšļiem, taču tie nereti veido blīvus ciņus, un tādēļ parasti tos speciāli neievieš.

L. Grīnberga novērojusi, ka Latvijā upju kvalitāte ir dažāda: “Kur lauksaimniecība mazāk izplatīta un upes nav taisnotas, ūdens stāvoklis ir labāks, piemēram, Gaujas Nacionālajā parkā. Vissliktākā ūdens kvalitāte ir Zemgalē, kā arī citviet Latvijā, kur zemes lietojumā dominē lauksaimniecībā izmantojamā.

Projektā atgādinām par buferjoslām gar ūdenstilpēm. Ūdens kvalitātes nodrošināšanai mudinām izveidot daudzgadīgu lakstaugu, krūmu vai koku joslas krastos. Karstumā un saulē ūdensaugi vairojas ļoti strauji. Sākumā tie patērē barības vielas, kas noplūst no lauka, bet vēlāk sadaloties rada jaunas. Augi naktīs patērē skābekli, ļoti aizaugušās ūdenstilpnēs tas var izraisīt zivju slāpšanu, tādēļ tādās vietās zivis nedzīvo.

Aprīlī visā Latvijā notiks Lielā talka, kuras ietvaros daudzviet organizē tieši upju tīrīšanas un kopšanas talkas. Ja kāds vēlas palīdzēt mūsu upēm — piesakieties kādā! Citur izvāks kokus, kas būs palikuši pēc palieku, citur krastos vāks atkritumus.

Pašam uz savu galvu nevajag ņemt zāģi, īpaši svešā īpašumā. Pamatīgus kopšanas plānus jāaskaņo ar DAP. Citādi, labi gribot, var sanākt pārkaļķot likumu. Ja uziet ķīmisku piesārņojumu, piemēram, kādu neattīrītu notekūdeņu iepludināšanu, tad jāziņo Valsts vides dienestam aplikācijā **Vides SOS.** ☑